

Susanne Benckert

Det var en gång — betydelsen av berättande och bokläsande för barns andraspråksutveckling i förskolan

Inledning

I läroplanen för förskolan står bl.a. som ett mål "att förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar sin förmåga att lyssna, berätta, reflektera och ge uttryck för sina uppfattningar", vidare "att varje barn utvecklar ett rikt och nyanserat talspråk och sin förmåga att kommunicera med andra och att uttrycka tankar" (Läroplan för förskolan, 1998:12f). Jag vill i denna artikel berätta hur andraspråket hos ett barn i förskolan kan utvecklas under gynnsamma omständigheter och ge exempel på hur man i förskolan på olika sätt kan stärka barnets möjligheter att utvecklas till goda berättare.

Barnets språkmiljö

En liten pojke på en av förskolorna i Rinkeby, Sedan, 5 år gammal med kildani¹ som modersmål, berättade följande till en bildserie som han fick se när han sedan ombads återberätta den som en saga.

B: de var en gång en gumma som hade en-två-tre-fyra-fem-sex-sju katter/ ja/ å dom ställde till en röra en drack mjölk/ två skulle drog om en korg/ å en lekte me garn, å en stack ut/ å en hoppa ner å spillde lite kaffe å en sov på stolen å inte märkte nåt/ å då kom gumman å sa schaschasam- schasam, se det funkar// det var en gång en stad å den staden hade katter ja å det fanns till å med hundar som jagade katterna/ ja/ å då sprang katterna långt/ långt borta så hundarna inte orkade fatt dom/ / ja / å sen så såg dom en buss som skulle gå å då fick en pojke å man syn på katterna, han sa åh vicken söt liten katt// ja kanske borde ta med mig den till mina barn// sen tog han den i sin lastbil ja å sen så hämta han hem den/ å så sa dom får ja ha den/ får ja ha den å sen grät

1. Kildani är ett språk som talas i Irak av en liten grupp.

bebisen å sen så sa de: vilken söt liten kattunge det var en flicka som tittade hela tiden på honom/ å alla åt så mycket dom orkade/

V: vem kommer där då tror du

B: det måste va en gumma eller deras moster, hon kom å såg katten/de e hon, de e hon

V: vilken hon

B: de e hon som sa schasam, å sen sa hon/ ni har ju min katt.

V: och vad gjorde hon då

B: därför att hon ville ha tillbaks katten.

V: vad tror du att familjen sa då

B: nej.... det tror jag verkligen

Bildserien som består av sex bilder, handlar om en liten svart katt som leker med sina syskon i köket. Dörren står på glänt och den svarta kattungen smiter ut. En hund får syn på kattungen och jagar den mot en stor väg. På vägen kör många bilar. En man stannar och tar upp katten som är på väg ut i gatan. Mannen tar med sig katten hem till sin familj. Alla blir mycket glada när han kommer med katten. Katten får mat när de andra äter. I dörren närmar sig kattens ägare.

Jag ville med denna berättelse visa hur andraspråket kan utvecklas i en mångkulturell miljö. I pojkens hem talas enbart barnets modersmål. Han har ett yngre syskon. Svenska talar han på daghemmet. I barngruppen finns endast barn som har ett annat modersmål än svenska.

När jag hörde och analyserade barnets text blev jag imponerad av hur han på ett så skickligt och livfullt sätt återgav berättelsen och började fundera över hur det kom sig? Hur hade han lärt sig att tala svenska så bra och vad var det som gjorde att han kunde uttrycka sig så väl?

Sedans lärare på förskolan berättade att föräldrarna valt att tala sitt modersmål i hemmet. De var mycket medvetna om att det var viktigt att samtala mycket med barnen och att ofta berätta eller läsa sagor. De tittade alltid på tv tillsammans med sina barn för att kunna samtala om det som de såg. Han hade således en god start i hemmet för att förstaspråket skulle utvecklas. På förskolan hör han endast svenska. Han är det enda barn som talar kildani i barngruppen. Verksamheten på förskolan ger intryck att vara en miljö där barn och vuxna ofta samtalar om det mesta. Barnen möter engagerade vuxna, som är lyhörda och tar sig tid att lyssna på vad barnen har att säga och som vid många olika tillfällen för dialoger med barnen t.ex. vid matbordet eller på morgonen när barnen kommer. Varje dag får barnen höra sagor eller berättelser. Det finns en särskild hörna där barnen kan krypa upp i en soffa och själva sitta och titta i böcker.

Sedans sätt att berätta med en inledning, en handling och ett slut tyder på att han har hört många sagor. Han har också en förmåga att beskriva som gör att den som lyssnar kan se bilderna framför sig. Hans språk är väl utvecklat med långa meningar och ett varierat ordförråd med flera svenska uttryck.

Anledningen till att jag valt denna text är att den ger en hoppfull bild av att barn, trots att de endast kommer i kontakt med svenskan i förskolan tillsammans med andra barn som inte har svenska som sitt första språk kan bli så skickliga på att berätta på sitt andraspråk. Något som jag känner starkt är att sagor och berättelser är mycket gynnsamma för barns språkutveckling för såväl barn med svenska som förstaspråk som för barn med svenska som andraspråk. Barnen kommer i kontakt med olika slags miljöer och situationer som är utvecklande såväl för språket som för den kognitiva utvecklingen (se Axelsson i denna volym.). Barnets språkutveckling påverkas av hur den språkliga miljön ser ut såväl i hemmet som i förskolan och i barnets närmiljö.

Hur ser samspelet och kommunikationen ut mellan barn och vuxna och mellan barnen sinsemellan? Är dialogen öppen och ges barnen tillfällen att samtala med varandra och med de vuxna? Vilka aktiviteter förekommer och ger dessa tillfällen för språket att utvecklas?

Hur påverkar den fysiska miljön barnets språk och hela utveckling?

Dessa frågor är viktiga för hur vi planerar vårt arbete med barnen i förskolan och hjälper oss att komma vidare i vår viktiga uppgift att grundlägga en god språkutveckling för de flerspråkiga barnen i förskolan. Jag skall här ge exempel på hur arbetet med sagor och berättande på olika sätt kan främja barnets tvåspråkiga utveckling.

Sagor och berättelser

Sagor som berättas eller läses främjar barnets språkutveckling både på förstaspråket och på andraspråket. "Alla närmar sig den skrivna litteraturen via muntliga berättelser" (Chambers, 1995).

Sagor eller berättelser:

- ger en gemensam upplevelse i en avspänd och lustfylld miljö.
- ger möjlighet att uppleva nya situationer i olika miljöer och utvecklar såväl omvärldsuppfattning som inlevelse och fantasi.
- ger modeller för eget berättande.
- ger språket stimulans i form av ett varierat ordförråd, bättre förmåga att beskriva och använda ett mera adekvat uttryckssätt som gör det lättare för barnet att göra sig förstådd.
- ger barnet förberedelse och introduktion till skriftspråket och en lust

att läsa mera böcker.

- ger barnet en vana att lyssna på skrift.
- ger möjlighet att med tillgång till texten återvända till orden.
- skapar ett språk och en världsbild samtidigt.
- gör så att skriftspråket påverkar talspråket eller tvärtom.
- gör att barnet förstår skillnaden mellan tal och skrift.
- ger barnet möjlighet att interagera i en skriftspråklig miljö och ta den till sig.
- ger barnet möjlighet att lära sig läsa genom att läsa.
- påverkar indirekt skolprestationerna (Axelsson i denna volym).

Sagor och berättelser har visat sig vara en språkbefrämjande faktor för de flerspråkiga barnen i våra förskolor. Det är när man har roligt och befinner sig i en avspänd miljö som språket utvecklas. Genom att skapa särskilda rutiner och en inbjudande miljö blir sagostunden en höjdpunkt och något att se fram emot. Genom att höra berättelser från olika miljöer kan barnet få tillfälle att upptäcka nya situationer och upplevelser som är berikande för barnets förmåga till inlevelse och utvecklande för både fantasi och omvärldsuppfattning.

Det är viktigt att välja ut böcker som ger tillfällen att leva sig in i andra människors situationer (Böcker som "Grodan och fågelsången" och "Grodan och vännerna" m.fl. av Max Velthuis tar upp viktiga livsfrågor som döden, vänskap, kärlek osv.)

Om barnen får höra sagor ofta blir de bekanta med hur man berättar och får modeller för sitt berättande som ger dem större säkerhet och gör att de vågar berätta.

När sagorna berättas, vid flera olika tillfällen, upprepade gånger utökas också ordförrådet. I berättelserna får de höra orden i sitt rätta sammanhang och tillsammans med bilder blir det lättare att förstå vad orden betyder. Barnet får på detta sätt tillfälle att bygga ut sitt ordförråd vilket gör att de senare kan använda ett mera precist ordförråd som gör det lättare att beskriva miljöer mera målande och på så sätt lättare göra sig förstådd.

När barnet hör sagan läsas får det en vana att höra skriftspråket som kanske inte varit en vana från hemmet. Genom att höra sagor får barnet också ett behov av att höra flera och andra sagor och skriftspråket introduceras på ett lustfyllt sätt. Om böckerna finns tillgängliga i barnets miljö går det lättare att återkomma till nya ord och begrepp och ställa frågor omkring innehållet. Samtidigt som språket utvecklas lär sig barnet förstå mera om sin omvärld.

Talspråket påverkar barnets förmåga att uttrycka sig skriftligt och tvärtom. Genom att höra sagor läsas och berättas förstår barnet så små-

ningom skillnaden mellan tal och skrift och lär sig också att själv använda skriften och förutsättningen att klara av arbetet i skolan ökar. Man lär sig att läsa genom att läsa (Smith, 1985).

Hur kan man arbeta i barngruppen så att barnen blir goda berättare?

För att stimulera barn att lyssna och berätta bör man se till att:

- någon läser eller berättar för barnet.
- att det finns många och olika böcker tillgängliga för barnet.
- skapa goda rutiner t.ex. bör sagoläsning återkomma varje dag.
- välja böcker med omsorg.
- lära känna handlingen och sagan så att det är lätt att berätta och anpassa språket till den barngrupp som lyssnar (Hagberg & Årnström, 1991).
- erbjuda text som är meningsfull och förutsägbar och anknyter till barnens verklighet.
- läsa i små grupper.
- läsa på båda språken.
- hjälpa barnet att skapa struktur i sagan genom att visa på olika mönster i sagan (Erikssen Hagtvet, 1992).
- bearbeta sagan genom att återberätta, dramatisera, rita osv. (Chambers, 1994).

Det är viktigt att skapa goda rutiner för när och hur sagorna ska läsas. Någon som tycker om sagor måste läsa för barnet och göra detta regelbundet, helst varje dag (Viberg, 1991). Låt olika personer berätta, om det är möjligt och barnen känner sig trygga med det, eftersom olika människor berättar på olika sätt. De böcker som ska läsas och berättas måste väljas med omsorg. Den som läser måste själv tycka om boken för att kunna stimulera barnet. Är berättelsen känd för den som berättar blir det lättare att berätta på ett ledigt sätt som fånglar lyssnaren. Det underlättar att ägna tid till att öva in några sagor för att på så sätt göra det lättare att fånga barnens intresse för sagan. Läs sagan flera gånger och tänk igenom handlingen, om det är några ord eller meningar som återkommer flera gånger i berättelsen och beskriv olika miljöer som gör sagan mera levande.

Barnets behov och intresse måste styra valet av böckerna. Fråga barnen själva vilka böcker de tycker om och varför, vilka böcker de har hört förut osv. Att samtala om olika sagor och berättelser väcker intresse och medvetenhet. Skapa en positiv och avspänd miljö där barnen känner att det är en av dagens höjdpunkter när man får höra sagor läsas och berättas. Ordna en lugn och avskild plats med lite mjuka kuddar eller en fin filt att

sitta på. Skapa rutiner för barnen att samla sig och koncentrera sig. Spela musik eller säg en ramsa innan du sätter igång för att göra barnen förberedda.

Olika sätt att skapa förförståelsen för sagan

Barn som har ett annat förstaspråk än svenska kan ha svårigheter att förstå sagan som berättas eller läses. Det underlättar för barnet att förstå innehållet i berättelsen om man på olika sätt förbereder och skapar förförståelse för det som barnet får höra.

Förberedelse och förförståelse: kan man få genom att:

- skapa en fördjupad förståelse och helhet av berättelsen genom konkret material, bilder, film eller teater.
- konkretisera sagan och låta barnen genom lek agera och på så sätt leva sig in i det språk som de sedan möter i texten.
- lista ord som förekommer i boken och sedan på olika sätt göra barnet bekant med olika uttryck och begrepp som förekommer i sagan.

Att skapa förförståelse för texten gör att barnet lättare kan ta till sig innehållet. Sagopåsar med föremål som förekommer i texten underlättar förståelsen. Barnet kan också med hjälp av figurerna få nya associationer och inspireras till samtal som ger en djupare förståelse. Föremålen kan sedan fungera som stödord när barnet skall återberätta sagan.

Om man läser och berättar i mindre grupper, går det lättare att anpassa språket efter barnens språkliga nivå. Det kan vara svårt för barnet att koncentrera sig om sagan berättas på ett för enkelt språk eller på ett språk som är för avancerat beroende på hur långt barnet kommit i sin språkutveckling.

Genom att lista ord och begrepp som förekommer i berättelsen kan man på olika sätt konkretisera de ord som är okända eller nästan okända och på så sätt underlätta för barnet att ta till sig de nya orden. Med hjälp av konkret material eller bilder kan barnet lättare förstå vad som händer. För att underlätta förförståelsen för sagan är det till stor hjälp att berätta sagan på barnets förstaspråk. Genom att läsa och berätta på förstaspråket stärks även barnets identitet och kulturtillhörighet och båda språken utvecklas.

Sagopåsar

Sagopåsar är påsar med föremål som förekommer i sagan t.ex. en liten flick-docka, tre björnar, tre sängar och tre stolar och tre skålar i olika storlekar för att berätta sagan om "Guldlock och de tre björnarna". Flano-

bilder föreställande personer eller föremål från sagan kan användas på samma sätt.

Med hjälp av sagopåsarna

- skapas en förförståelse för innehållet.
- ges föremålen associationer och inspiration till samtal som ger en djupare förståelse för innehållet i berättelsen.
- får barnen stödord som underlättar återberättandet av sagan.

För att barnet skall få en förförståelse för innehållet i sagan och för att lättare förstå sagan när den berättas är det viktigt att på olika sätt göra barnet bekant med figurerna och handlingen.

Centralfigurerna kan presenteras var och en för sig och figurens utseende karaktär osv. kan beskrivas på ett enkelt sätt med ord som barnet förstår. De kan själva komma med egna reflexioner som gör att de får hjälp att formulera sig och får lättare att leva sig in i berättelsen. När jag introducerat figurerna Rödluvan och vargen har jag börjat med att tala om hur Rödluvan fick sitt namn. Kunskap om olika företeelser som är viktiga för handlingen i sagan kan också genom ett förberedande samtal göra innehållet mera tillgängligt. Allt behöver dock inte förberedas innan sagan berättas. Genom att sagan läses flera gånger ges tillfällen till att väcka olika viktiga frågor för att få en fördjupad förståelse av vad som egentligen sägs.

Med hjälp av föremålen i sagopåsen eller flanobilder är det lätt att återknyta till sagan man hört. Barnet kan med hjälp av figurerna lättare komma ihåg och också strukturera upp sagan. Föremålen kan fungera som stödord. Det blir också lättare för den som lyssnar att följa berättelsen.

I en förskola som jag besökte, fanns ett särskilt skåp där sagopåsarna förvarades. När någon kom på besök brukade något barn välja en sagopåse och berätta en saga med stöd av figurerna.

Det är oerhört viktigt att sagan bearbetas på olika sätt. Det är genom att bearbeta sagor eller upplevelser som språket utvecklas. Genom att dramatisera sagan blir det lättare att förstå hur figurerna kände sig, vad de gjorde eller vad de tänkte. Konkret material gör det tydligare vad de olika figurerna heter vad de säger och barnet får en djupare förståelse för det som berättas. I en barngrupp med barn i åldern 3–5 år ordnades sagoaktiviteter en gång i veckan under en längre tid. Barnen fick höra och bearbeta "God natt Alfons Åberg". De fick se och leka med de föremål som Alfons ropade efter när han inte kunde sova. Barnen fick bädda ner Alfons, ge honom vatten, sätta honom på pottan osv. De fick återberätta sagan med hjälp rekvisitan. De fick också se filmen om Alfons och sedan titta i boken med samma innehåll för att till sist höra sagan läsas. Genom

att arbeta med sagan så grundligt blev det också lättare att återberätta den på ett mera beskrivande sätt. Att återberätta och bearbeta är viktigt för att språket skall vidareutvecklas.

Genom att återberätta det man hört eller upplevt måste man formulera sig med egna ord och orden får en funktion och blir viktiga att minnas. Det är svårare att återberätta något som man hört eller upplevt än att berätta till det som finns här och nu.

Sagopåsarna kan vara ett stöd och en hjälp att komma igång att berätta. Så småningom känner sig barnet säkrare och kan återberätta på egen hand utan hjälp av bilder eller figurer.

Att dramatisera sagan under ledning av förskolläraren är ett annat sätt att bearbeta sagan på. När en grupp förskolebarn skulle dramatisera "Peter och hans fyra getter" läsberättade förskolläraren sagan och barnen agerade till den. Tillsammans hade barnen byggt upp en miljö och de klädde ut sig med olika tillbehör så att de föreställde de olika figurerna i sagan. Alla förberedelser inför dramatiseringen förstärkte barnens förståelse av sagan.

Vid ett annat tillfälle var det förskollärarna som dramatiserade "Rödluvan och vargen". Barnen tyckte det var väldigt roligt. Andra sätt att bearbeta sagan på kan vara att rita figurerna eller sagans handling. Att sedan sätta ord på det man ritat blir ytterligare ett moment.

Sagoberättande på modersmålet

Ett annat sätt att förbereda barnen för sagan är att berätta och läsa sagor i förskolan på barnets modersmål. Modersmålslärares om sådan finns eller föräldrarna kan läsa eller berätta.

Om barnet får höra sagan på modersmålet i förskolan:

- ges barnet tillfälle att identifiera sig med sin kultur utanför hemmet.
- utvecklas modersmålet samtidigt med andraspråket.
- får barnet lättare att förstå svenska sagor och berättelser.

För att barnet skall få tillfälle att vidareutveckla sitt förstaspråk, modersmålet, är det viktigt att få höra sagor och berättelser på modersmålet (Baker, 1996). Barnet får då tillfälle att identifiera sig med sin eller sina föräldrars kultur utanför hemmet. Genom att ge barnen tillfälle att höra sagor tillsammans med andra barn med samma modersmål stärks också deras identitet och både språket och kulturen blir synlig.

Vi har i Rinkeby gett barn från de större språkgrupperna tillfällen att på biblioteket höra sagor berättade av modersmålslärares tillsammans med barn med samma språk ifrån flera olika förskolor. Sagorna har valts, dels för att barnet skall känna igen sin egen kultur men också för att bygga

broar mellan den svenska kulturen och barnets kultur eller andra kulturer. Genom sagorna kan man skapa förståelse för varandra, hur olika människor från olika kulturer tänker och lever.

Svenska sagor har också berättats på olika språk för att göra det lättare att förstå de sagor som barnen får höra på förskolan. Missförstånd kan på så sätt klaras ut. Vid ett tillfälle läste den turkiska modersmålsläraren "God Natt Alfons Åberg". Barnen hade hört sagan på svenska men inte riktigt förstått, utan med hjälp av bilderna utläst handlingen. I slutet av sagan ligger Alfons pappa på golvet och har somnat i ren utmattning efter att ha sprungit olika ärenden åt Alfons. De barn, som inte riktigt förstått, trodde att pappan var död.

Om inte modersmålsläraren finns till hands, kan föräldrarna hjälpa till. Många sagor som barnen får höra på förskolan kan också berättas på barnets modersmål. Många folksagor berättas över hela världen, visserligen i något olika version men i stort sätt är de ganska lika. Föräldrarna kan få till uppgift att berätta de sagor som de känner till eller som finns på deras språk innan barnet får höra sagan på svenska. Föräldern kan också läsa sagan på svenska och sedan berätta för barnet. De får på så sätt tillfälle utveckla sitt andraspråk och samtidigt bli mera insatta i vilka sagor barnet får höra under dagen på förskolan. Flera av våra svenska barnböcker är översatta till många olika språk. Alfons Åberg finns numera översatt till ca 40 olika språk. Föräldrarna kan bli informerade om vilka böcker som barnet kommer att få höra i förskolan och sedan läsa samma bok hemma. Sagan kan också läsas in eller berättas på band av modersmålsläraren eller av syskon eller föräldrar, så att barnet själv kan sitta och lyssna på sagan och följa med i texten eller se på bilderna.

Storböcker och små böcker

Numera finns det i handeln stora böcker s.k. storböcker som innehåller bilder med lite text med enklare berättelser och som också finns i mindre upplagor s.k. småböcker enligt en modell från Nya Zeeland (Björk, Liberg & Sandberg, 1998). Fördelen med att använda storböcker är att när man läser för flera barn kan alla se bilderna på ett bekvämt sätt. Barnen sitter på golvet nära läraren, så att alla med lätthet kan se i boken. Läraren pekar på texten samtidigt som hon läser, så att barnen på ett naturligt sätt upptäcker läsriktningen. Barnen kan läsa med i berättelsen. Historien presenteras först med hjälp av Storboken. Första gången läses boken för att skapa nyfikenhet. Nästa gång diskuteras bokens innehåll och man läser om den och skapar rytm i läsningen. När boken lästs några gånger tar man fram de små böckerna som ser likadana ut som storboken, men är mindre

till formatet. Dessa inkluderas i barnens bibliotek och barnen läser boken själva eller för varandra. När de fått en vana att hantera böcker, kan de ta med sig boken hem och läsa den hemma med en vuxen. De kan också när de hört berättelsen "läsa själva". Bilderna och händelsen i berättelsen stimulerar barnens minne. Det är viktigt om texten skall vara ett stöd för förståelsen att text och bild stämmer överens. Rim och rytm och upprepning gör berättelsen lättare att komma ihåg. Det är också viktigt att historien är spännande och har en knorr på slutet, så att det är roligt att höra eller läsa den flera gånger.

Om text och bild överensstämmer, om texten står skriven under bilden och om textens innehåll är bekant för barnet kan läsning med stor- och småböcker stärka andraspråksutvecklingen genom att:

- barnen får höra texten flera gånger, de får då en känsla för språkets struktur och prosodi.
- de barn som håller på att lära sig sitt andraspråk lär sig hela meningar istället för lösryckta ord, i ett sammanhang som de kan förstå, förutsatt att textens innehåll är känd för barnet.
- genom småböckerna kan barnen bearbeta texten och själva minnas det de hört från storboken och sedan läsa texten för varandra.

Många barn kan ha svårt att uppfatta allt som sägs när man talar. Genom att läsa böcker med lite text, men med text som barnen förstår, blir det lättare att uppfatta innehållet i det som sägs. Böcker med bild och text som överensstämmer gör att barnet får en bättre förståelse, eftersom böckerna talar "två språk" samtidigt (Westin, 1991). Barnet upptäcker så småningom att det finns en koppling mellan tal och skrift. De får också en känsla för läsriktningen i ett naturligt sammanhang.

Att ge barnen tillfälle att på olika sätt samtala om böckerna de läser kan också befästa och utvidga förståelsen och ordförrådet.

Språkbobservationer

Performansanalys dvs. inspelning av ett barns berättelse och en analys av texten möjliggör ett mer processinriktat bedömningssätt än de olika tester som används och lägger tonvikten på ordförrådet. Genom att analysera barnets tal, inspelat och nedskrivet, blir bilden av barnets språkbehärskning mera allsidig och man observerar hur barnet använder språket dvs. det som barnet kan. De eventuella fel som inläraren gör är tecken på något redan inlärt och bygger på egna hypoteser om hur inlärningsspråket är konstruerat. Även för de skolbarn som ännu inte kan uttrycka sig i skrift eller fortfarande har svårigheter att skriva är analys av muntligt tal att rekommendera.

Låt barnet få se en serie med bilder som beskriver ett händelseförlopp som beskriver en situation som barnet kan identifiera och be barnet att berätta till bilderna som en saga. Barnets muntliga berättelse spelas in och transkriberas. Genom att sedan analysera barnets tal, kan man få en bild av barnets förmåga att uttrycka sig muntligt.

Av varje text görs först en allmän bedömning där förståeligheten fokuseras. Går det att förstå vad barnet berättar? Går budskapet fram? Finns det en röd tråd i berättelsen som gör att vi förstår huvudinnehållet även om vi inte förstår vissa detaljer? Hur berättar barnet? Beskriver barnet det som finns på bilden eller lägger han in värderingar eller egna tankar. Har berättelsen en början, en förveckling och ett slut? Vidare analyseras variationen, ordböjningens komplexitet relaterat till dess korrekthet, nominal- och verbfrasernas utformning och i vilken grad dessa är utbyggda, komplexa och korrekta. Överanvändning av vissa ord, användningen av omskrivningar och nybildningar samt ordföljdens komplexitet relaterat till korrekthet beaktas. Barnets produktionsstrategi, dvs. om det är risktagare eller riskundvikare iakttas också (Axelsson, 1998). Därefter följer en detaljerad språklig bedömning där orden i varje text listas enligt nedanstående mall (Benckert, 1999). När barnen har provat på att berätta för en vuxen på detta sätt har flera barn tyckt att uppgiften varit så rolig att de velat fortsätta att berätta egna sagor eller återberätta sagor som de hört, på liknande sätt. Genom att ta sig tid och lyssna på barnets berättelser uppmuntras barnen att berätta mera.

Läs- och skrivstimulerande aktiviteter för förskolebarn med svenska som andraspråk

Redan i barngrupper med barn mellan 1 och 5 år har man provat att föra in skriftspråket på olika sätt. Två förskollärare i Rinkeby har skrivit en 5-poängsuppsats där de provat ett projekt med några läs- och skrivstimulerande aktiviteter på sina avdelningar. Syftet var att genom litteraturstudier öka kunskapen om lästeorier och se hur de förhåller sig till språkutvecklingen och speciellt till flerspråkiga barns språkutveckling. Lästeorierna var grunden för en kritisk granskning av deras två avdelningar, för att se om någon skriftspråkskultur förekom och för att sedan pröva ut några läs- och skrivstimulerande aktiviteter. Fem barn i olika åldrar följdes för att undersöka hur barn tar till sig skriftspråket och för att se om det fanns några individuella skillnader mellan barnen. Böckerna kom att få spela en stor roll i arbetet med barnen.

Nedan följer några citat från lärarna som provat att ta vara på olika läs- och skrivstimulerande aktiviteter i sina barngrupper:

"Böckerna har förändrat delar av vårt arbetssätt."

"Genom böckerna har vi fått inblick i barnens sätt att tänka och hur sedan läsandet har utvecklat deras tänkande."

"För att stimulera tankespråket räcker det emellertid inte med att bara läsa. Det viktiga är att anknyta till barnens verklighet och vara lyhörd, så visar barnen vägen." (Ahlström & Höök, 1998)

Iakttagelser:

- utifrån böckerna har barnen tänkt, frågat och fantiserat.
- genom böckerna har deras "svenska värld" utökats.
- barnen anknyter oftare till uttryck, händelser och figurer från böckerna i sin lek, vid promenader osv.
- ordförrådet har blivit bättre. Barnen använder ord och uttryck från böckerna, ibland ganska speciella uttryck.

Hur kan man möta barnen där de befinner sig i sin utveckling både kognitivt och språkligt med boken som utgångspunkt?

- planera lästunder för alla barn i små grupper.
- se till att böcker (helst förskolans egna) finns tillgängliga för barnen under en längre period.
- tillverka barngruppens egna böcker som utgår från barnens verklighet (från avdelningen, en utflykt, en påhittad saga som utspelas på daghemmet om natten etc.)
- bearbeta genom ritande och lekskrivande.

Böcker som inspirerat barnen har varit "Bu och Bä i blåsväder" och "Stackars lilla Bubben", "Ture flyger bort", "Max böckerna" osv.

I 6-årsverksamheten har man också på olika ställen i Rinkeby arbetat skriftspråkutvecklande på olika sätt. Det skrivna ordet har fått en naturlig plats i verksamheten och texten har gjorts synlig. Barnen har också blivit mera språkligt medvetna genom att på olika sätt leka med orden. De har fått föreslå ord som börjar på olika bokstäver eller själva hitta på ord som de velat skriva och rita till. Orden har sedan samlats i särskilda ordlådor. Varje vecka har läraren tillsammans med barnen skrivit veckobrev till föräldrarna. Alla meddelanden har skrivits på tavlan när barnen har sett på osv. Sagoläsning har förekommit dagligen i små grupper som barnen blivit indelade i beroende på hur långt de kommit i sin andraspråkutveckling. Större barn från skolan har kommit till barngruppen och läst för barnen. De har också besökt biblioteket regelbundet. Detta har bidragit till att flera barn är förberedda att börja läsa redan innan de börjar skolan.

Kurs i läs- och skrivutveckling

I Rinkeby har lärare som arbetar med yngre barn erbjudits kurser i läs- och skrivutveckling. Detta har pågått under några år och visat sig ge goda resultat för barnens tal och skriftspråksutveckling i skolan.

Kursen vände sig till:

1. (i första omgången) förskollärare i sexårsgrupper och lärare på lågstadiet som skulle ta emot 6-åringarna i skolan.
2. förskollärare för de yngre barnen på förskolorna och senare även lärare på de högre stadierna i skolorna i Rinkeby.

Innehållet i kursen

I kursen fick olika lärare tillfälle att ta del av likheter och olikheter i varandras synsätt kring barns språkutveckling. Insikt om hur man lär sig läsa, beskrivning av olika metoder som tillämpas eller har tillämpats diskuterades. Hur kan man skapa läslust och göra barnen delaktiga i "läsarnas förening"? Hur får man barnen att interagera i en skriftspråklig miljö?

Läsutveckling ur ett andraspråksperspektiv lyftes fram t.ex. kunskaper om vad som är viktigt att känna till för lärare med barn som har ett annat modersmål än svenska (Melin, 1995). Tillfällena har givits att delge varandra olika goda exempel på hur man arbetat med barns läs- och skrivutveckling i förskola och skola. Kursen pågick fortlöpande under ett år med undervisning en gång i månaden med olika arbetsuppgifter mellan undervisningstillfällena. Kursen har inspirerat flera lärare att pröva ett mer okonventionellt sätt att arbeta i klasserna. Bland annat har en klass redan från förskolan arbetat med skönlitterära böcker i samarbete med bibliotekarien, istället för att använda läseböcker. I denna och andra klasser har olika metoder för att stimulera läsutveckling utvecklats (Axelsson i denna volym).

Slutord

Berätta eller läsa sagor är något som ingår i den dagliga verksamheten på våra förskolor. Det är viktigt att vi tar till vara barnens intresse av att höra och berätta sagor eftersom det tillför barnen så många olika tillfällen till språklig och kognitiv utveckling och är till så stor glädje för så många. Att ta tillvara denna aktivitet på bästa sätt gynnar alla barn men har också visat sig vara en utmärkt stimulans för andraspråksutveckling.

"En barndom utan sagor är som en vår utan fågelsång".

Referenslitteratur

- Ahlström, M. & Höök, C. (1997), *Skriftspråkutvecklande arbete i förskolan*, 5p uppsats, Rinkeby Stadsdelsförvaltning.
- Axelsson, M. (1998), *En språkpedagogisk utvärdering av arbetet i två internationella klasser i Botkyrka*. I: Axelsson, M. & Norrbacka Landsberg, R., *En studie av två internationella klasser ur ett etnologiskt och ett språkpedagogiskt perspektiv*. Tumba: Mångkulturellt centrum
- Benckert, S. (1997) *Att bedöma flerspråkiga barns svenska*, 5p uppsats Rinkeby Stadsdelsförvaltning.
- Bergman, P. & Sjöqvist, L. & Bülow, K. Ljung, B. (1992). *Två flugor i en smäll*. Eskilstuna : Almqvist & Wiksell.
- Björk, M., Liberg, C. & Sandberg, I. (1998), *Vi läser och skriver tillsammans (Skatten)*, Stockholm: Natur & Kultur
- Chambers, A. (1994), *Böcker omkring oss – om läsmiljö*. Stockholm 1995: Norstedts.
- Çeru, E. (red.) (1993) *Svenska som andraspråk: Mera om språket och inläringen, Lärarbok 2*. Stockholm: Natur och Kultur och Utbildningsradion.
- Baker, C. (1996), *Barnets väg till tvåspråkighet*. Uppsala: Förlaget Påfågeln
- Eriksen Hagtvet, B. (1988), *Skriftspråsutveckling genom lek*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Strömquist, S. (1984), *Barns språk*. Malmö: Gleerups.
- Utbildningsdepartementet (1998), *Läroplan för förskolan*
- Viberg, Å. (1991), *Utvärdering av Skolförberedelsegrupper i Rinkeby, Rapport 2*. Rinkeby Stadsdelsförvaltning & Stockholms Universitet Centrum för tvåspråkighetsforskning
- Ärnström, U. & Hagberg, P. (1991), *Berättarboken*. Kulturkemi förlag.

Barnböcker

- Nedan följer några förslag på böcker som visat sig vara bra att läsa för barn med ett annat modersmål än svenska.
- Bergström, G. *Alfonsböckerna* (God natt Alfons Åberg, Aja baja Alfons Åberg osv) Raben & Sjögren.
- Bonnier / Carlsen 1991, *Min första Ordbok*
- Bonnier / Carlsen 1994. *Nalles stora Ordbok*
- Edelfeldt, I. *Stackars lilla Bubben*. Alfabeta.
- Eriksson, E. & Lindgren, B. (1982) *Max lampå*, Eriksson & Lindgren.
- Invandrarminnesarkivet, Sveriges invandrarinstitut och museum i Botkyrka, *Sagor från hela världen*, 1991
- Landström, O. & L. *Bu och Bä böckerna*, Raben & Sjögren

- Landström. O,& L, *Nisse böckerna*, Raben & Sjögren.1993.
- Lundgren, G. & Widerberg, S. (1993), *I denna vida värld*, En bok för alla. (Det finns ljudkassett med några av bokens sånger inspelade.)
- Löfgren, Å. & Nielsen,E. (1951), *Historien om någon*. Raben och Sjögren.
- Norlin, A. (1993), *Sagan om flodhästen*. Alfabet.
- Norelius,E. (1994), *Petter och hans fyra getter*. Valentin förlag.
- Segolson, K. & Çeru, E. (1991) *Skatan gick & andra ramsor*. Biblioteksförlaget.
- Tidholm, A C & T. (1995), *Ture blåser bort*. Alfabet.
- Velthuis, M. *Grodan böckerna* (Grodan och Fågelsången, Grodan och Kärleken osv). Bergs
- Orvig, M. & Blanc, M. (1990), *Sagor och berättelser från invandrarbarnens länder*. Raben och Sjögren.